

Verdiepingsbijlage Hoofdlijn 3 – Inzet in en rond kwetsbare natuur- en in watergebieden

De gebiedsgerichte inzet vormt een onmisbaar onderdeel van de aanpak van het kabinet om vergunningverlening stapsgewijs los te trekken, de natuur te herstellen en perspectief te bieden aan de landbouw in Nederland. Het is tegelijkertijd ook een impactvolle aanpak die een gedegen onderbouwing en uitvoering vereist, inclusief een concreet vervolgproces. In deze verdieping worden deze elementen verder toegelicht en geconcretiseerd.

Zones rond stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden

Niet alleen de natuur in Natura 2000-gebieden, maar ook het toekomstperspectief en verdienvermogen van boeren in de nabijheid van Natura 2000-gebieden staan onder druk. Zolang geen duidelijke keuzes worden gemaakt en er geen geborgd zicht op natuurherstel is kunnen nieuwe vergunningen niet tot nauwelijks verleend worden en zijn bestaande natuurvergunningen kwetsbaar voor intrekings- en handhavingsverzoeken. Om mogelijkheden te creëren voor de vergunningverlening moet een totaalpakket aan generieke en gebiedsgerichte maatregelen ervoor zorgen dat ten minste (dreigende) verslechtering van Natura 2000-gebieden kan worden uitgesloten. Zonder gebiedsgerichte maatregelen rondom Natura 2000-gebieden kan achteruitgang niet worden gestopt.¹ Om de achteruitgang te stoppen te voorkomen en toe te werken naar een gunstige staat van instandhouding. Om perspectief op vergunningverlening te creëren en intrekings- en handhavingsverzoeken te kunnen afwijzen dient deze aanpak ook aantoonbaar geborgd en niet vrijblijvend van aard te zijn.

Het hoofddoel van deze aanpak is het breed verminderen van de impact van drukfactoren die zijn verbonden aan de landbouw en grondgebruik en daarmee te komen tot systeemherstel per gebied. Het gaat hierbij om een inzet op stikstof, hydrologie, waterkwaliteit, gewasbeschermingsmiddelen en uitbreiding van leefgebied van soorten. Daarbij legt het kabinet nu een aantal beleidsvoorstellen voor over het ruimtelijk begrenzen van de zoneringsgebieden en over het ambitieniveau van de regels, die op een later moment worden gevat in instructieregels voor de provinciale omgevingsverordening, en eventueel algemene regels vanuit het Rijk. Dit beleidsvoornemen wordt het komende halfjaar met medeoverheden en maatschappelijke partners verder geconcretiseerd.

Selectie gebieden

In Nederland zijn 162 Natura 2000-gebieden op land en water. Zonering is niet voor al deze gebieden een proportioneel middel om te komen tot natuurherstel en het kabinet is zich zeer bewust van de impact van een zone met aanvullende maatregelen op boeren. Een definitieve selectie gebieden voor zonering vereist daarom een zorgvuldig proces, in afstemming met medeoverheden en maatschappelijke partijen. Deze eerste selectie gebieden en afbakening van de zone is een algemeen beleidsvoornemen gebaseerd op de inzichten uit natuurdoelanalyses en andere wetenschappelijke studies naar drukfactoren in relatie tot Natura 2000-gebieden. Allereerst zijn er 41 Natura 2000-gebieden waarvoor het kabinet vanuit het Rijk geen nut en noodzaak ziet voor een zoneringsaanpak. Het gaat hier om 31 niet-stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden en 10 grote wateren. Voor de overige 121 stikstofgevoelige gebieden zijn natuurdoelanalyses uitgevoerd die inzichtelijk maken welke knelpunten lokaal spelen en moeten worden opgelost om herstel mogelijk te maken. Binnen de selectie van 121 stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden is vervolgens een verdere selectie gemaakt op basis van agrarische activiteit. Hieruit valt het Natura 2000-gebied Wapendal & Westduinpark af omdat er geen agrarische emissies zijn in een zone van 500 meter.²

De komende maanden wordt een proces doorlopen met medeoverheden en maatschappelijke partijen om binnen de resterende 120 gebieden te komen tot een scherpere selectie van Natura 2000-gebieden. Dit op basis van een tweetal criteria:

- 1) Op basis van specifieke ecologische informatie kan (dreigende) verslechtering voor een Natura 2000-gebied worden uitgesloten.
- 2) Wanneer sprake is van (dreigende) verslechtering is dit (deels) het gevolg is van agrarische activiteiten.

¹ PBL, Deltares, RIVM & WUR (2025). Reflectie op MCEN-maatregelenpakket spoor 2, Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving, Delft: Deltares, Bilthoven: Rijksinstituut voor Voedselveiligheid en Milieu, Wageningen: Wageningen University en Research.

² Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (2025). *Emissies en deposities uit zones rondom Natura 200-gebieden*. 10.21945/RIVM-KN-2025-0016

Als sprake is van (dreigende) verslechtering én agrarische activiteiten binnen de zone hierin een rol spelen is er dus aanleiding voor zonering, met als doel systeemherstel van de natuur en bijdrage aan het lostrekken van vergunningverlening. Ook als aan deze criteria wordt voldaan dan kan alsnog in zeer specifieke gevallen onderbouwd worden dat niet tot zonering wordt overgegaan. Provincies hebben namelijk gebiedsspecifieke kennis over de agrarische sector in de zone en de verwachte ontwikkelperspectieven. Dit kan, zeker voor gebieden met beperkte agrarische activiteit in de zone, leiden tot een alternatieve aanpak waarbij geborgd een vergelijkbaar integraal doelbereik wordt gerealiseerd binnen de financiële kaders. Denk hierbij bijvoorbeeld aan gebieden waar 2 van de 3 agrariërs in de zone geen bedrijfsopvolger hebben en waarmee afspraken gemaakt kunnen worden over bedrijfsbeëindiging. Om te komen tot deze brede afweging wordt een afwegingskader op basis van meerdere criteria opgesteld.

Voor Natura 2000-gebieden in grensgebieden kan er ook vanuit het buitenland een significante bijdrage geleverd worden aan verslechtering. Tegelijkertijd geldt ook voor deze Natura 2000-gebieden dat een integrale aanpak van meerdere drukfactoren in de zone aan de Nederlandse kant belangrijk is om te komen tot natuurherstel en vergunningverlening. Voor deze gebieden is de inzet om een binnenlandse bijdrage te leveren, ook vanuit de zone, conform de zoneringsaanpak. Aanvullend gaan we in gesprek met buurlanden over de inzet die vanuit het buitenland kan worden geleverd qua natuurherstel.

Het kabinet verwacht hiermee dat er voor ongeveer 100 van de 120 stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden nut en noodzaak is om te komen tot zonering. De keuze voor gebieden en afbakening van de zone is een algemeen beleidsvoornemen gebaseerd op de inzichten uit natuurdoelanalyses. Provincies hebben op basis van aanvullende systeemanalyses, gebiedskennis over de agrarische sector en landschapsecologische analyses per Natura 2000-gebied. Die inzichten zijn bruikbaar om het komende halfjaar per gebied tot aanscherpingen van het rijksbeleid te komen. Meerdere provincies hebben daarbij de afgelopen periode al stappen gezet op zonering en natuurherstel ten behoeve van vergunningverlening. Het kabinet is de provincies hiervoor zeer erkentelijk. Daarbij start het Rijk nu vanuit een beleidsvoornemen voor zones in en rondom 120 stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden op land (bijlage 1), binnen Nederlandse landsgrenzen, wetende dat de definitieve selectie zal wijzigen.

Omvang van de zones

Het kabinet maakt binnen de selectie Natura 2000-gebieden onderscheid tussen 2 breedtes van de zones. Hierbij is onderscheid te maken tussen ca. 85 gebieden met een zonering van 500 meter en voor 15 gebieden waar een zone van 1000 meter passender is op basis van de drukfactor stikstof. Stikstofdepositie is in veel gebieden een van de belangrijkste drukfactoren om weg te nemen voor natuurherstel en vergunningverlening. Emissiereductie in de nabijheid van Natura 2000-gebieden is daarvoor effectiever, omdat het reduceren van stikstofemissies in de nabijheid van Natura 2000-gebieden een groter effect heeft op natuurherstel, doordat een groter deel van de emissie neerslaat op Natura 2000-gebieden. Op basis van analyses van het RIVM is de hoeveelheid emissies, bedrijven en landbouwgrond in zones rond Natura 2000-gebieden bekend³. Uit deze gegevens blijkt dat een zone van 1000 meter ongeveer 2.5x zo effectief is voor het bereiken van natuurherstel als generieke emissiereducties. Het kabinet heeft ervoor gekozen om op basis van 2 criteria de nut en noodzaak van een grotere zone te onderbouwen.

- 1) Allereerst moeten agrarische activiteiten in de zone relatief veel stikstof emitteren. Aanvullend beleid is immers alleen effectief als er ook daadwerkelijk emissiereductie te bereiken is in de zone.
- 2) Ten tweede moet de drukfactor stikstof een probleem zijn voor het nabijgelegen Natura 2000-gebied. Voor gebieden die de komende jaren al voor een groot deel onder de KDW komen is aanvullende emissiereductie in de zone minder nodig.

Op basis van deze criteria is een analyse gemaakt van alle emissies in - en deposities vanuit - de zones, met als invulling minimaal 100 ton N-emissie en minder dan 50% van het areaal onder de KDW in 2030⁴. Dit resulteert in een selectie van 20 gebieden waarbij een grotere zone voor stikstof effectief is. Vervolgens is er per gebied bekeken in hoeverre een aanvullende zone tot 1000 meter vanuit stikstof nut en noodzaak heeft. Dit heeft geleid tot een verdere aanscherping van 5 gebieden waarvoor er geen nut en noodzaak is voor uitbreiding van de zone naar 1000 meter,

---

³ Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (2025). *Emissies en deposities uit zones rondom Natura 2000-gebieden*. 10.21945/RIVM-KN-2025-0016

⁴ Op basis van de meest recente monitoringscijfers van het RIVM: [Monitor stikstofdepositie in Natura 2000-gebieden 2025 | RIVM](#)

hoewel ze wel aan bovenstaande criteria voldoen. Allereerst zijn er 2 Natura 2000-gebieden met een zeer klein areaal stikstofgevoelige natuur terwijl de gebieden zelf wel omvangrijk zijn. Het gaat om *Eilandspolder* (ca. 2,5 ha stikstofgevoelige natuur) en *Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder* (ca. 17 ha stikstofgevoelige natuur). Hier is een uitbreiding van de zone naar 1000 meter niet proportioneel. Ten tweede zijn er 2 omvangrijke Natura 2000-gebieden aan de grens met een zeer groot aandeel stikstofbelasting uit het buitenland en waarvan bijna de helft van het areaal reeds onder de KDW komt in 2030. Het gaat om *Geuldal en Dinkelland*. Ook in deze gebieden is een uitbreiding van de zone voor de agrarische sector niet proportioneel. In deze gebieden is wel een gecombineerde inzet nodig vanuit de drukfactor waterkwaliteit (zoneringsaanpak), aanpak kwetsbare watergebieden en de natuurherstelverordening. Ten derde is de Veluwe een van de Natura 2000-gebieden waarbij vanwege de stikstofbelasting uit de zone een zonering van 1000 meter passend zou zijn vanuit de gehanteerde rijkscriteria. Tegelijkertijd heeft de provincie Gelderland de afgelopen periode een zorgvuldig proces doorlopen met maatschappelijke partners om te komen tot een strokenbeleid van 500 meter rond de Veluwe in combinatie met een bredere interbestuurlijke en gebiedsgerichte Aanpak Veluwe waarmee ook wordt ingezet op geborgde emissiereductie en natuurherstel en fysiek beekdalherstel. Het Rijk vindt het belangrijk aan te sluiten bij deze initiatieven en tegelijkertijd te bewaken dat er een gelijk speelveld is voor boeren. Daarom is de inzet rond de Veluwe om te komen tot een zone van 500 meter conform rijkskaders. Bredere inzet op emissiereductie, natuurherstel en fysiek beekdalherstel wordt vormgegeven via de Aanpak Veluwe. Hier wordt met de provincie Gelderland naast de zonering 65-69% emissiereductie over een groter gebied afgesproken, dus ook buiten de zones.

Voor de verwachte ca. 85 Natura 2000-gebieden is daarmee de inzet om te komen tot een zonering van 500 meter vanaf de rand van het gebied. Voor een selectie van 15 Natura 2000-gebieden is de inzet om te komen tot een zone van 1000 meter vanaf de rand van het gebied (zie bijlage 1). Het kabinet werkt aanvullend aan deze verschillende begrenzingen rond Natura 2000-gebieden waar zonering gaat gelden een algemene instructieregel uit die provincies vraagt met het oog op de hydrologie en waterkwaliteit van Natura 2000-gebieden een passend werkingsgebied vast te stellen. Binnen dit werkingsgebied kunnen provincies bepalen welke regels voor agrarische activiteiten gaan gelden die relevant zijn voor hydrologisch herstel van het betreffende gebied. Dit werkingsgebied omvat ten minste de grens van de zone, en zal op sommige plekken uitgebreider zijn langs de kenmerken van het hydrologisch systeem (bijv. aansluitend bij een beekloop). In en rond het Natura 2000-gebied zullen daarnaast op specifieke plekken systeemherstelmaatregelen genomen moeten worden. Deze systeemherstelmaatregelen zullen deels vallen binnen de aangegeven zonering maar kunnen ook op specifieke plekken buiten de zones noodzakelijk zijn. Ook hierover zullen bindende afspraken gemaakt worden met provincies.

Maatregelen binnen de zone

Het kabinet ziet twee routes voor zich om toe te werken naar systeemherstel per N2000-gebied vanuit de zone en het bijdragen aan het lostrekken van vergunningverlening. In veel regio's hebben de afgelopen jaren provincies en boeren de handen ineengeslagen om gezamenlijk te werken aan systeemherstel. Het Kabinet heeft veel waardering voor al deze initiatieven. Tegelijkertijd is er een stevige noodzaak om geborgd en tijdig systeemherstel te realiseren zodat vergunningverlening weer op gang kan komen. Tot uiterlijk 1 januari 2028 kunnen gebieden een eigen aanpak tot stand te brengen om de drukfactoren op het nabijgelegen Natura 2000-gebied substantieel weg te nemen en toe te werken naar een gunstige staat van instandhouding. Deze maatregelen moeten in de zones een aanvullende emissiereductie opleveren van landelijk gemiddeld 20 procentpunt. Ieder gebied is echter anders en de precieze benodigde emissiereductie per zone wordt later dit jaar vastgesteld. Hierbij wordt rekening gehouden met de aard van het gebied, de mate waarin agrarische activiteiten reeds extensief zijn en de staat van de natuur. De precieze voorwaarden voor doelbereik en borging van de oplossingen uit gebieden werkt het kabinet nog nader uit.

Niet in ieder gebied zal het echter mogelijk zijn om voor 1 januari 2028 een geborgde aanpak tot stand te brengen die leidt tot systeem herstel. Lukt het niet om via deze weg de drukfactoren substantieel weg te nemen, dan zullen de door het kabinet vastgestelde regels en normen op bedrijfsniveau gaan gelden. Deze regels worden in januari 2027 gepubliceerd en zullen uiterlijk per 1-1-2035 in werking treden. De aanpak vanuit het gebied moet eenzelfde mate van borging en doelbereik kennen, met hetzelfde financiële beslag, als de Rijksregels op bedrijfsniveau die januari 2027 worden gepubliceerd. Om de drukfactoren in het gebied in voldoende mate weg te nemen zullen vrijwel altijd langerlopende gebiedsprocessen nodig zijn, gericht op kavelruil en herverkaveling. Gebiedsprocessen spelen dus zowel bij de aanpak vanuit het gebied als bij de Rijksregels een belangrijke rol. In de volgende passages geeft het Kabinet aan welke regels het voornemens is te gaan vaststellen voor de zone.

In de zone gelden de generieke regels voor agrarische bedrijven in de vorm van bedrijfsspecifieke emissienormen (hoofddlijn 1). Met bedrijfsspecifieke emissienormen wordt in heel Nederland, ook in de zones, ingezet op het maximaal technisch haalbare potentieel voor individuele bedrijven door middel van managementmaatregelen en technische maatregelen. Aanvullend wordt als onderdeel van de zoneringsaanpak een pakket aan regels ontwikkeld voor plantaardige teelten en grondgebonden veehouderijsystemen (primair melkveehouderij). De komende periode gaat het kabinet in afstemming met medeoverheden en maatschappelijke partners aan de slag met het verder concretiseren van de regels. Het kabinet denkt aan drie typen regels: 1) regels die zich richten op het extensiveren van grondgebruik in de grondgebonden veehouderij; 2) regels die breder sturen op het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en (kunst-)mestgebruik, waarbij regels voor gewasbescherming in samenhang met en ter invulling van een landelijk beleidskader worden ontwikkeld; 3) regels die zich richten op het voorkomen van afwenteling en het voorkomen van ongewenste ontwikkelingen, ook in relatie tot de invoering van de rekenkundige ondergrens.

Het ambitieniveau van deze regels richt zich op een extensivering van de landbouwpraktijk. Voor regels ten behoeve van extensivering denkt het kabinet aan een verlaagde vee-bezetting en/of een verlaagde mestplaatsingsruimte. Voor de uitwerking van de verlaagde vee-bezetting bezien we de relatie met de generieke grondgebondenheidsnorm, de inpasbaarheid van de norm voor biologische bedrijven en de gevolgen voor natuurherstel. Voor kunstmestgebruik bezien we bij het ontwerpen van de regel de relatie met de regels van het strokenbeleid in Gelderland en de inpasbaarheid bij reeds extensieve bedrijven. Voor gewasbeschermingsmiddelen komt een landelijk beleidskader om de milieubelasting van gewasbeschermingsmiddelen in en om Natura 2000-gebieden als drukfactor te minimaliseren. Dit beleidskader zal in het traject van het convenant gewasbeschermingsmiddelen worden uitgewerkt met de convenantspartijen. Indien hierbij onvoldoende wordt bijgedragen aan de instandhouding en het herstel van Natura 2000-gebieden, zal de Rijksoverheid zelf regels opstellen. In het traject van het convenant gewasbeschermingsmiddelen is het daarnaast de inzet van het rijk om afspraken te maken over het verder voorkomen van drift van niet-biologische naar biologische bedrijven in Natura 2000-gebieden en in de zones rondom Natura 2000-gebieden. Voor regels ten aanzien van ongewenste ontwikkelingen en afwenteling kijkt het kabinet onder meer naar het strokenbeleid van de provincie Gelderland met regels ten aanzien van veranderend grondgebruik en vestiging en uitbreiding van veehouderijen. Vanuit het oogpunt van handhaafbaarheid en uitvoerbaarheid moet ook bezien worden welke koppeling en gemaakt moet worden tussen regels op perceels- en bedrijfsniveau. Ook hier lopen reeds meerdere provincies voorop in het ontwerpen van deze regels.

Het ambitieniveau voor de regels sluit aan op een toekomstperspectief voor een extensieve bedrijfsvoering, met een ruime en uiterste invoeringstermijn van 2035 langs verschillende ingroeipaden. We zetten de komende maanden met provincies stappen om te kijken onder welke voorwaarden er mogelijkheden zijn om het ingroeipad regionaal te versnellen en daarmee eerder stappen te zetten om vergunningverlening los te trekken. Voor regels met betrekking tot stalemissies uit de melkveehouderij en de intensieve veehouderijsectoren wordt aangesloten bij de doelsturingssystematiek. Dit brengt een proces op gang waarbij boeren de tijd krijgen en zorgvuldig kunnen afwegen welke opties zij hebben om landbouwactiviteiten en grondgebruik passend te gaan maken. Boeren maken daar zelf keuzes over de ontwikkelrichting van de extensieve bedrijfsvoering, waarbij het voldoen aan de regels centraal staat. Bij het instellen van de regels en normen krijgen ondernemers de komende jaren de mogelijkheid om stapsgewijs de bedrijfsvoering aan te passen, waarbij zij zelf beslissen welke aanpassingen naar extensieve bedrijfsvoering nodig zijn om aan deze normen en regels de voldoen. Daarbij zijn meerdere transitiepaden mogelijk.

Naast een pakket aan regels en normen gericht op het landgebruik en de landbouw, is het in veel gebieden nodig om systeemherstelmaatregelen te nemen. Met systeemherstelmaatregelen kunnen belangrijke drukfactoren zoals verzuring en verminging in de bodem en het grond- en oppervlaktewater (waterkwaliteit), verdroging en versnippering worden weggenomen. Deze drukfactoren hebben negatieve gevolgen voor de kwaliteit van Natura 2000-gebieden. Binnen de aanpak zonerings worden de volgende groepen systeemherstelmaatregelen uitgevoerd: herstel van de waterhuishouding, verbeteren van de waterkwaliteit, vergroten van de waterdynamiek, het leggen van essentiële ecologische en landschappelijke verbindingen, inrichting en uitbreiding van natuurarealen (bijvoorbeeld als gevolg van de al geplande restantopgave van het Natuurnetwerk Nederland) en het verbeteren van de connectiviteit tussen natuurgebieden. Het verschilt per gebied welke maatregel nodig is. Het Rijk maakt samen met provincies en waterschappen bindende afspraken over hoe de maatregelen tijdig uitgevoerd kunnen worden. Dit is onderdeel van de bestaande en her-nieuwde afspraken in het kader van het Natuurpact. Vooruitlopend op het herziene Natuurpact zal

in het interbestuurlijke vervolgproces nader worden bekeken hoe deze maatregelen tijdig kunnen worden uitgevoerd

Kwetsbare watergebieden

In de zogenoemde kwetsbare watergebieden ligt in belangrijke mate voor de landbouw een opgave om de waterkwaliteit op orde te brengen. Het gaat hierbij voor een deel van de beekdal- en grondwaterbeschermingsgebieden om het verminderen van de uit- en afspoeling van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen afkomstig uit de landbouw naar het grond- en oppervlaktewater. Hier wil het kabinet toewerken naar extensieve vormen van landbouw. Daarvoor wordt grotendeels aangesloten bij de hierboven beschreven aanpak in zones rondom Natura 2000-gebieden en de mogelijkheden die ondersteunend beleid daar bieden. De verdere uitwerking van de aanpak vindt het komende jaar in samenwerking met medeoverheden plaats.

Grondwaterbeschermingsgebieden

Onderzoek laat zien dat er in 26 grondwaterbeschermingsgebieden een aanzienlijke opgave voor nutriënten vanuit de landbouw ligt voor de Nitraatrichtlijn en KRW.⁵ Het Rijk stuurt in deze gebieden daarom aan op een nadere invulling van (faciliterende en normerende) maatregelen door medeoverheden, om zo extensiever agrarisch grondgebruik, aansluitend op een extensieve bedrijfsvoering, te bewerkstelligen. In het merendeel van de grondwaterbeschermingsgebieden zijn ook gewasbeschermingsmiddelen aangetroffen, waarbij in sommige gevallen sprake is van een overschrijding van de drinkwaternorm en/of Kaderrichtlijn water (KRW)-norm voor de waterkwaliteit. Voor zowel de KRW als onze drinkwaterwinning is het belangrijk om regels te stellen over het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Vanuit het convenant gewasbeschermingsmiddelen wordt ingezet op het aanpakken van de brede opgaven voor gewasbeschermingsmiddelen. Of op het gebied van gewasbeschermingsmiddelen aanvullende inzet nodig is in grondwaterbeschermingsgebieden wordt in samenhang met dit convenant bezien. Indien hierbij onvoldoende wordt bijgedragen aan het terugdringen van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen (op basis van onder andere milieubelastingpunten) zal de Rijksoverheid zelf regels opstellen. In de overige grondwaterbeschermingsgebieden zijn vanuit deze aanpak voor wat betreft de KRW-nutriëntendoelstelling geen aanvullende maatregelen voorzien.

Beekdal- en

De aanpak kwetsbare watergebieden is naast grondwaterbeschermingsgebieden ook gericht op beekdalen. Daarbij concentreert het kabinet zich op die beekdalen waarvoor bekend is dat nog een aanzienlijke nitraatopgave voor de landbouw ligt. Het uitgangspunt hierbij is een overstap naar agrarisch grondgebruik aansluitend op een extensieve bedrijfsvoering. Het Rijk stuurt waar nodig aan op een afbakening van gebieden en nadere invulling van (faciliterende en normerende) maatregelen met medeoverheden.

Een recent rapport van Deltares concludeert dat er in Nederland 111 beken zijn die nog niet voldoen aan de KRW-oordeelsklasse voor nutriënten. Dit wordt veroorzaakt door meerdere bronnen. Voor 65 beken is bekend dat er een aanzienlijke nutriëntenopgave voor de landbouw ligt. Binnen deze 65 beken laat het rapport zien dat voor 17 beken het instellen van een bufferzone van 250 meter aan weerszijden van de beek met extensief agrarisch landgebruik leidt tot een verbetering van de KRW-oordeelsklasse voor nutriënten. Voor de 48 andere beken zijn gebiedsspecifieke analyses en maatregelen nodig om te bepalen welk type maatregelen leiden tot een verbetering van de KRW-oordeelsklasse voor nutriënten. In de 46 overige beken ligt ook een opgave voor nutriënten, maar deze opgave wordt door meer dan 50% veroorzaakt door andere bronnen (buitenland en rioolwaterzuiveringsinstallaties).

De bevindingen van het Deltares rapport leggen de basis voor een proces van verdere uitwerking met provincies en waterschappen. We zoeken samen met medeoverheden binnen het budgettaire kader uit wat er nodig is om te voldoen aan de nutriëntenopgave voor de landbouw in deze 65 beken. Voor de overige 46 beken wordt uitgezocht wat in deze gebieden de omvang van de landbouwopgave is en of, binnen het budgettaire kader, aanvullende inzet hierop wenselijk is. Hierbij wordt rekening gehouden met de inspanningen die bij rioolwaterzuiveringsinstallaties worden gedaan en die van het buitenland worden verwacht. Vanuit het KRW-impulsprogramma wordt een

---

⁵ Groenendijk, P., Duan, K., Renaud, L., & Rietra, R. (2024). *Effecten van maatregelen op nitraat in het agrarische deel van grondwaterbeschermingsgebieden*. (Rapport / Wageningen Environmental Research; No. 3371). Wageningen Environmental Research. <https://doi.org/10.18174/674737>

stevige inzet op deze andere bronnen vormgegeven. In de beekdalen waar het water al reeds voldoet aan de nutriëntendoelstelling vanuit de KRW⁶, zijn vanuit deze aanpak geen aanvullende maatregelen voorzien.

Faciliterend pakket

Veel ondernemers zullen door de zoneringsaanpak en de aanpak in beekdalen en grondwaterbeschermingsgebieden te maken krijgen met ingrijpende opgaven. Regels sturen aan op extensivering van grondgebruik, verlagen van drukfactoren in relatie tot (kunst-)mestgebruik en gewasbeschermingsmiddelen en het voorkomen van ongewenste afwenteling. Vaak zullen die vragen om aanpassing van de bedrijfsvoering. Het Rijk ontwikkelt daarom, in aanvulling op het generieke faciliterend pakket, een aanvullend faciliterend pakket in deze gebieden dat nadrukkelijk is bedoeld om de ondernemer te ondersteunen in deze opgave en perspectief te bieden op toekomstbestendige bedrijfsvoering. De regels en normen worden in de komende maanden verder geconcretiseerd in overleg met medeoverheden en maatschappelijke partijen. Het faciliterend pakket zal daarmee in samenhang en in samenwerking met de sector nader uitgewerkt worden. Daarbij is nadrukkelijk oog voor de toereikendheid van het pakket (gebaseerd op de uiteindelijke formulering van de regels) en de (tijds) toegankelijkheid van het beschikbare en te ontwikkelen instrumentarium.

Om duidelijkheid te scheppen over wat er op ondernemers in de zone afkomt, zullen zij geïnformeerd worden over de opgaven en wat dit concreet kan betekenen voor hun bedrijfsvoering. Hierbij hanteren we zoveel mogelijk één vast aanspreekpunt bij de overheid in de vorm van zaakbegeleiding. Op basis van de opgaven, kenmerken van het gebied en de huidige bedrijfsvoering zal de ondernemer keuzes moeten maken voor de toekomst en indien nodig een nieuw bedrijfsplan maken. Ieder bedrijf houdt daarbij de keuze tussen meerdere ontwikkelpaden (of een combinatie van richtingen): innoveren, extensiveren, verplaatsen of (vrijwillig) beëindigen. Het kabinet zet met het generieke faciliterend instrumentarium voor de intensieve veehouderijsectoren in op toepassing van stalinnovaties en het nemen van managementmaatregelen. Voor biologisch, natuurinclusieve en/of productie-extensieve melkveehouderijen kijkt het kabinet nadrukkelijk naar de mogelijke gevolgen van invoering van de generieke stikstofnormering. Het kabinet beziet of dit moet leiden tot een aanpassing van de emissienormen voor deze categorie bedrijven of tot extra (financiële) ondersteuning. Deels door natuurlijk verloop, maar ook als gevolg van het generieke en gebiedsspecifieke beleid zal een deel van de bedrijven stoppen of behoefte hebben om te verplaatsen. Ondersteuning voor beëindiging wordt op de eerste plaats uitgewerkt als onderdeel van het generieke instrumentarium. Specifieke invulling van instrumentarium voor de aanvullend benodigde beëindiging en verplaatsing door gebiedsgerichte aanpak zal meelopen in gebiedsprocessen.

Binnen het ontwikkelpad extensivering is het aan de boer om, al dan niet ondersteund, te kiezen voor een vorm passend bij het individuele bedrijf. Voor veel bedrijven zal dit gaan om meer grond bij eenzelfde aantal dieren, gecombineerd met ontwikkelingen richting een regeneratieve, biologische of natuurinclusieve bedrijfsvoering. Het Rijk zet zich daarbij in om samen met medeoverheden ook te kijken naar de combinatie mogelijkheden (en het wegnemen van belemmeringen) voor omschakeling van het bedrijf naar alternatieve bedrijfsmodellen, zoals zorgboerderijen, erfwinkels, voedselbossen of kinderopvang. Het Rijk wil boeren samen met medeoverheden actief ondersteunen en gaat om tafel met de sector om te bepalen wat daarvoor nodig is. Hierbij wordt gekeken naar bestaande instrumenten als de verschillende extensiveringsregelingen (de Subsidieregeling extensivering melkveehouderij (SEM) en de Samenwerkingsregeling melkvee-akkerbouw), het Investeringsfonds Duurzame Landbouw (IDL), het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (de eco-regeling in het GLB) en het agrarisch natuurbeheer (inclusief Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer ANLb), die waar passend worden benut en/of opgeschaald. Bovendien worden er nieuwe instrumenten ontwikkeld, waarbij gedacht kan worden aan een tegemoetkoming voor boeren die willen omschakelen naar biologische landbouw en een regeling voor kleine boeren die deze beweging maken.

Omschakeling naar gecertificeerde biologische bedrijfsvoering wordt nadrukkelijk geen verplichting, maar het instrumentarium en de voortzetting van het actieplan 'Groei van biologische productie en consumptie' is erop gericht om boeren die dat willen de mogelijkheid te geven om te kunnen omschakelen en uitzicht te bieden op een goed verdienmodel. Daarbij is de inzet om afspraken te maken met ketenpartijen die biologische boeren perspectief bieden op structurele, voorspelbare en significante groei van de vraag naar biologische producten in lijn met de voorziene groei van het biologische landbouwareaal. Als het niet lukt om tot deze afspraken te komen dan

---

⁶ Deltares, 2025. Doorrekening van de effecten van maatregelen in brede bufferzones langs beekdalen voor KRW-doelbereik nutriënten. Memo.

zullen er wettelijke maatregelen getroffen worden om de vraag te stimuleren, waarvoor de juridische voorbereidingen in gang worden gezet. Deze afspraken of maatregelen gaan samen met een hoger aandeel biologische producten in het inkoopbeleid van de overheid.

Gezien de grootschaligheid van de gebiedsgerichte aanpak ligt er een opgave voor de nadere uitwerking van het faciliterend pakket in de schaalbaarheid en het creëren van samenhang tussen de verschillende instrumenten van zowel Rijk als provincie. Dit is zowel voor de uitvoerbaarheid als samenwerking met de ondernemer van belang. Randvoorwaarden zijn o.a. voldoende uitvoeringscapaciteit bij instanties zoals de RVO, NVWA, omgevingsdiensten en decentrale overheden. Waar mogelijk en nodig dient flexibiliteit in de uitvoering mogelijk gemaakt te worden. Een doel bij de gezamenlijke uitwerking is om ongeoorloofde cumulatie van betalingen en subsidies te voorkomen. Rijk en provincie zullen hier afspraken over maken en een eenduidig verhaal naar de boer communiceren.

Grondmobiliteit

Onder alle ontwikkelrichtingen (van extensivering tot beëindiging) ligt grondmobiliteit als bepalende succesfactor voor het realiseren van de doelen op het gebied van landbouw, natuur en stikstof. De grondmobiliteit is momenteel laag en het vinden van toekomstbestendige bedrijfslocaties buiten de zones is een complexe opgave. Ondernemers worden hierbij vaak ondersteund door agrarische bedrijfsadviseurs- en makelaars. Het kabinet faciliteert dit door de landelijke verplaatsingsregeling, de inzet van de Nationale Grondbank (NGB) samen met provincies, en inbreng van agrarische gronden en bedrijfslocaties in bezit van het ministerie van BZK/het Rijksvastgoedbedrijf. Het RVB werkt op verzoek van en via overheden die uitvoering geven aan de nationale beleidsdoelen voor het landelijk gebied. In aanvulling op het vrijwillig te koop aanbieden van bedrijfslocaties door ondernemers aan de overheid zullen rijk en provincies nagaan hoe aankoopkansen op agrarische vastgoedmarkt, binnen de mogelijkheden van de overheid, beter benut kunnen worden. Het kabinet wil de grondmobiliteit ook faciliteren door in de zones, beekdalen, grondwaterbeschermingsgebieden én ook de gebieden daarbuiten gericht gronden aan te kopen om in te kunnen zetten voor verkoop en ruil in het gebied, gericht op de blijvende boeren en grondeigenaren in een gebied. Deelnemers aan beëindigingsregelingen kunnen grond aanbieden aan de NGB. Binnen de gebieden zal de grond vervolgens vooral voor extensivering worden ingezet en daarbuiten vooral voor ruil en voor het hebben van verplaatsingslocaties.

Er wordt ingezet op een actieve grondstrategie in de gebieden zodat duidelijk wordt welke instrumenten in een specifiek gebied noodzakelijk zijn, zoals aankoop, ruil, pacht, landinrichting (vrijwillige kavelruil en wettelijke herverkaveling) en afwaardering. Het kabinet heeft voor grondaankoop de Nationale grondbank LVVN beschikbaar en zet deze samen met - of op verzoek van - provincies in. Grond van de overheid kan ook beschikbaar gesteld worden via pachtuitgifte. Het is daarbij cruciaal dat gesprekken met grondeigenaren worden gevoerd, bijvoorbeeld door zaakbegeleiders, en de wensen op het gebied van grond kenbaar zijn gemaakt; zoals omvormen, verplaatsen of stoppen.

Via een grondrukanalyse kan snel inzicht in vraag en aanbod van grond worden verkregen. Het kabinet denkt dat het instrument landinrichting - en met name wettelijke herverkaveling - nog onvoldoende benut wordt en wil dit met provincies en Kadaster uitwerken en beoogt hiervoor middelen vrij te maken. Provincies zijn als enige bestuurslaag bevoegd om een wettelijke herverkaveling te starten. Voor een succesvolle herverkaveling leert de ervaring dat ongeveer 10% grond door de overheid wordt ingebracht. Het kabinet zorgt ervoor dat openbare gegevens over grondposities van rijk en provincies en andere overheden beschikbaar zijn voor de aanpak in gebieden. Bij de grondstrategie hoort nadrukkelijk dat grondeigenaren zelf bijdragen aan realisatie van doelen via extensivering van landbouwgrond zodat aankoop niet nodig is. Het beschikbaar stellen van ruil- en pachtgrond helpt hierbij. IPO en provincies werken met het Rijk aan een subsidieregeling voor afwaardering van landbouwgrond. Op grond van deze subsidieregeling, die door de provincies ter goedkeuring wordt voorgelegd aan de Europese Commissie, kunnen grondeigenaren subsidie ontvangen voor het permanent dulden of nalaten van een of meerdere van maatregelen die het toegestane landbouwgebruik wijzigen ten behoeve van natuur, klimaatadaptatie, grondwaterkwaliteit en/of bodemkwaliteit. De subsidieontvanger zal deze maatregelen opnemen in een kwalitatieve verplichting om te voldoen aan de subsidievoorwaarden.

Voor de extensivering is het van belang dat er voldoende agrarische grond beschikbaar blijft. Naast landbouw kunnen er in een zone ook andere legitieme ruimtevragers zijn. De zoneringsaanpak stuurt niet op de functietoedeling. Voor de ruimtelijke invulling binnen de zone komen heldere kaders voor de medeoverheden die richting geven voor de functiebepaling in de zones en de

kwetsbare watergebieden. De verdere uitwerking daarvan loopt via het proces voor de definitieve nota ruimte. De ambitie is deze eind 2026 definitief te maken.

Interbestuurlijk en maatschappelijk vervolgproces

Het kabinet geeft met de in deze Kamerbrief geschetste beleidsvoornemens de kaders voor uitwerking van de zoneringsaanpak en aanpak voor kwetsbare watergebieden. Voor het realiseren van de doelen in het landelijk gebied is het echter van groot belang om deze samenwerking met mede-overheden, betrokken boeren/sectorpartijen en maatschappelijke partners gestructureerd en zorgvuldig verder vorm te geven. De samenwerking met medeoverheden wordt in de tweede helft van 2026 vormgegeven. Ten eerste zullen de individuele provincies en de drie koepelorganisaties van medeoverheden een brief van het kabinet ontvangen met een uitnodiging om te reageren op de voorgestelde aanpak en beleidsvoornemens. Daarnaast zal het kabinet onderzoek uitvoeren en samen met de medeoverheden en met gebiedspartijen een verdiepende analyse uitvoeren op een aantal voorbeeldgebieden, om zo concreet mogelijk grip te krijgen op de uitwerking van de beleidsvoornemens in de praktijk.

De instructieregels voor met name extensivering (gve/ha-norm en mestplaatsingsruimte), kunstmestgebruik en gewasbeschermingsmiddelen worden de komende maanden met de provincies concreet uitgewerkt. Tenzij een gebiedseigen oplossing mogelijk is zullen in beginsel voor alle gebieden vervolgens dezelfde regels gaan gelden om helderheid en een gelijk speelveld te bieden. Een deel van de instructieregels zal ook afwegingsruimte bevatten binnen kaders. Daar is sprake van voor:

- 1) De geometrische begrenzing van de zone, waarbij rekening kan worden gehouden met bestaande kavel- en landschappelijke structuren. De bandbreedte voor deze begrenzing in meters zal nog nader worden bepaald.
- 2) Hydrologie, bijvoorbeeld afwegingsruimte ten aanzien van beperkingen aan het onttrekken van grondwater. Provincies en waterschappen bepalen zelf welke regels er nodig zijn en waar deze, in aanvulling op de zone voor de extensiveringsregels, gaan gelden.

Het kabinet biedt ruimte aan alternatieve gebiedseigen maatwerk-oplossingen voortkomend uit gebiedsprocessen. Indien in een gebied uiterlijk 1 januari 2028 een alternatieve aanpak tot stand komt, waarmee tenminste een even grote bijdrage wordt geleverd aan het wegnemen van drukfactoren op het nabijgelegen Natura 2000-gebied, is hier ruimte voor. Het kabinet zal per gebied de komende maanden verdere helderheid verschaffen op de doelen voor de drukfactoren per gebied, uitgaande van aanvullende emissiereductie van landelijk gemiddeld 20 procentpunt. Naast een vergelijkbaar doelbereik is het daarbij noodzakelijk dat de randvoorwaarden voor individuele boeren helder en handhaafbaar zijn en dat de aanpak te realiseren is binnen de beschikbare middelen. Voor gebiedseigen oplossingen zullen dus strenge voorwaarden gelden. Daarbij is van belang dat gelijkwaardig doelbereik, tijdigheid, uitvoerbaarheid, juridische borging en draagvlak, stevig kunnen worden onderbouwd. Het proces en de randvoorwaarden voor het toepassen van gebiedseigen oplossingen zal het kabinet de komende maanden verder uitwerken. Hiermee zoekt het kabinet voor stikstof ook aansluiting bij het bouwstenenplan van de agrarische sector en mede-overheden. In alle gevallen staat het generieke beleid (hoofddijn 1) vast.

Daarnaast wordt het beleidsvoornemen voor het bepalen bij welke Natura 2000-gebieden zonering aan de orde is, verder uitgediept. Daarbij zal worden verkend waar zonering niet nodig of proportioneel is, omdat bijvoorbeeld verslechtering is uit te sluiten via de huidige combinatie van generiek en gebiedsgericht beleid. Dat kan bijvoorbeeld mogelijk zijn als blijkt dat voldoende zeker is dat op termijn aan de kritische depositiewaarde wordt voldaan. Daarbij is van belang dat de zoneringsaanpak integraal is en ook verslechtering kan optreden door andere drukfactoren die onderdeel van de zoneringsaanpak zijn. Ook zal worden verkend of in gebieden met weinig agrarische activiteiten voldoende zicht is op de benodigde stikstofreductie door geborgde afspraken met boeren die (op termijn) willen stoppen.

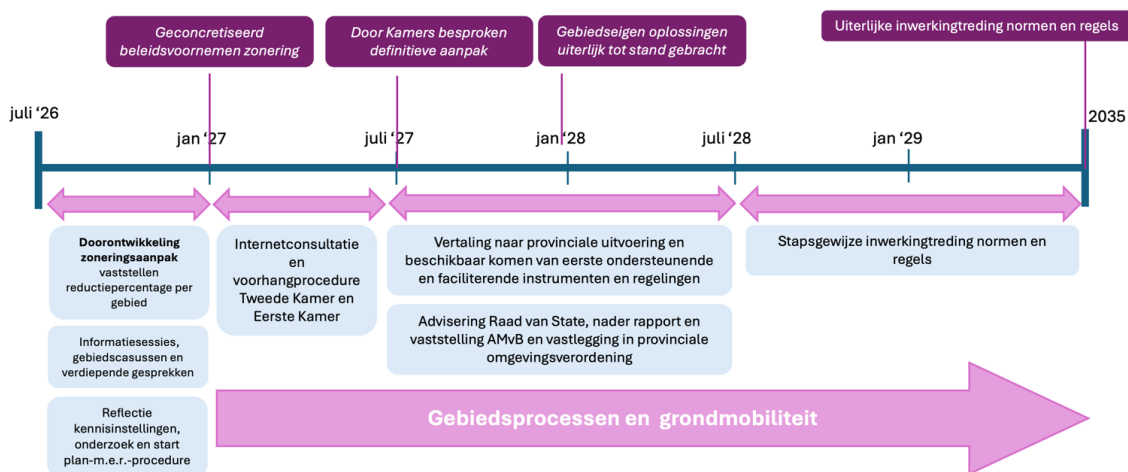

Fig. 1. Tijdlijn zoneringsaanpak t/m 2035

Veenweidegebieden

In de veenweidegebieden zetten we de gebiedsgerichte aanpak onder regie van provincies voort gericht op behoud van de lagergelegen veengebieden en het karakteristieke veenweidelandschap met het oog op de Europese water-, natuur- en klimaatopgaven en om negatieve effecten van afwenteling door bodemdaling tegen te gaan. We bewegen op een verantwoorde manier toe naar hogere (grond)waterstanden waarbij het belangrijk is om perspectief te kunnen blijven bieden aan de boeren in het gebied. Aangesloten wordt bij het hydrologisch herstel rond natuurgebieden waarbij de inzet gericht is op het behoud en stimuleren van geringe drooglegging.

Aan de slag in de 5 prioritaire gebieden en 2 economische clusters

In 2025 zijn het Rijk en de drie medeoverheden in lijn met 'Naar een ontspannen Nederland' gestart met interbestuurlijke samenwerking in vijf prioritaire gebieden: Veluwe, Peel, Noordwest-Overijssel, Hart van het Noorden en Groene Hart. Hier werken de vier overheden actief als één overheid samen aan de gebiedsgerichte aanpak om juist daar waar de gestapelde opgaven liggen de uitvoering te versterken en te versnellen. Aanvullend heeft het Rijk in 2025 een aanpak in de twee economische clusters aangekondigd: Brainportregio en Rotterdamse Haven. Het kabinet zet de focus en inzet om in deze gebieden met prioriteit tot uitvoering te komen voort (Kamerbrief 27 maart 2026).

De interbestuurlijke samenwerking in de prioritaire gebieden en economische clusters richt zich op het leveren van resultaten in de uitvoering om bij te dragen aan de brede gebieds- en maatschappelijke opgaven (natuur/stikstof, water, klimaat, woningbouw, (energie)infrastructuur, defensie en economisch perspectief).

De overkoepelende uitgangspunten van de aanpak in alle gebieden zijn:

- Focus op uitvoering: versnellen en versterken van daadwerkelijke uitvoering;
- Interbestuurlijk: met vier overheden aan de slag;
- Meerjarig: bouwen aan houdbaar resultaat;
- Pragmatisch & adaptief: we gaan aan de slag en sturen bij.

Binnen de prioritaire gebieden en twee economische clusters zijn met name de gestapelde opgaven in de vier kwetsbare gebiedstypen uit de Ontwerp Nota Ruimte van belang: Overgangszones Natura 2000-gebieden, veenweiden, beekdalen en grondwaterbeschermingsgebieden. Specifiek met betrekking tot de zoneringsaanpak liggen er circa 50 stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden binnen de zeven gebieden. De aanpak draagt daarmee ook bij aan het versnellen van de uitvoering van zoneringsaanpak in deze gebieden.

De brede gebiedsaanpak, binnen en buiten de zone, versterkt het resultaat en de gronddynamiek. De aanpak richt zich daarbij op versnellen van de realisatie van samenhangende hoofddoelen natuurbehoud, -herstel en -uitbreiding (stikstof en NHV), waterkwaliteit en -kwantiteit, klimaat

en daarmee ruimte voor vergunningsverlening. Daarbij wordt een bijdrage geleverd aan de bredere maatschappelijke opgaven, zoals economie, woningbouw, (energie)infrastructuur en defensie.

De uitvoering van het maatregelenpakket wordt in deze gebieden gefaseerd en geconcentreerd opgepakt. Elk gebied kent daarbij zijn eigen sleutel tot versnelling: Wat in het ene gebied de doorbraak brengt, werkt elders niet. Die diversiteit vraagt om maatwerk in sturing: per gebied wordt gericht gestuurd op inzet en tempo van doelrealisatie. De aanpak in het economische cluster Rotterdamse Haven heeft een smallere reikwijdte en richt zich op gerichte natuurmaatregelen t.b.v. het lostrekken van economische projecten. Uiterlijk eind 2026 worden er voor deze gebieden adaptieve en interbestuurlijke uitvoeringsplannen en samenwerkingsovereenkomsten opgesteld. Voor het Groene Hart, Noordwest-Overijssel, Hart van het Noorden, Brainportregio en Rotterdamse Haven is het kabinet voornemens om een impulsbudget beschikbaar te stellen om daar met de medeoverheden met prioriteit aan de slag te gaan met de uitvoering.

Voor de Peel en de Veluwe heeft de Minister van LNV op 17 juni jl. namens het kabinet reeds de samenwerkingsovereenkomsten en uitvoeringsplannen voor de eerder beschikbaar gestelde €300 miljoen per gebied samen met de medeoverheden ondertekend. Om hier op de Veluwe een vervolg aan te geven heeft het kabinet met de medeoverheden afgesproken om in het kader van de Aanpak Veluwe concrete invulling te geven aan het Taskforce beleid.

Parallel aan het opstellen van uitvoeringsplannen loopt de huidige aanpak in de prioritaire gebieden door én richten we ons op het versnellen en versterken van lopende uitvoering om stilstand te voorkomen en momentum te behouden. Versnelling van uitvoering in andere gebieden blijft mogelijk, mits dit de voortgang in de prioritaire gebieden niet belemmert: daar ligt de ambitie van de vier overheden om met prioriteit resultaten te behalen. Op basis van die resultaten wordt bepaald of en welke aanvullende gebieden vervolgens in aanmerking komen voor prioritering.

Bijlage 1 – Voorlopige lijst stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden (naar verwachting vallen er hier nog ca. 20 vanaf)

Provincie/voortouwnummer	Stikstofgevoelige N2000-gebieden	Afmeting zone	Onderdeel prioritaire gebieden en economische clusters
Groningen	Lieftinghsbroek	500 meter	
Friesland	Alde Feanen	500 meter	Onderdeel Hart van het Noorden
	Bakkeveense duinen	500 meter	Onderdeel Hart van het Noorden
	Duinen Ameland	500 meter	
	Duinen Schiermonnikoog	500 meter	
	Duinen Terschelling	500 meter	
	Duinen Vlieland	500 meter	
	Groote Wielen	500 meter	
	Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving	500 meter	
	Rottige Meenthe & Brandemeer	500 meter	Grenzend aan Noordwest-Overijssel
	Van Oordt's Mersken	500 meter	Onderdeel Hart van het Noorden
	Wijnjeterper Schar	500 meter	Onderdeel Hart van het Noorden
Drenthe	Bargerveen	500 meter	

	Drents-Friese Wold & Leggelderveld	1000 meter	Onderdeel Hart van het Noorden
	Drentsche Aa-gebied	1000 meter	Onderdeel Hart van het Noorden
	Drouwenerzand	500 meter	Onderdeel Hart van het Noorden
	Dwingelderveld	1000 meter	Onderdeel Hart van het Noorden
	Elperstroomgebied	500 meter	Onderdeel Hart van het Noorden
	Fochteloërveen	500 meter	Onderdeel Hart van het Noorden
	Holtingerveld	500 meter	Onderdeel Hart van het Noorden
	Mantingerbos	500 meter	Onderdeel Hart van het Noorden
	Mantingerzand	500 meter	Onderdeel Hart van het Noorden
	Norgerholt	500 meter	Onderdeel Hart van het Noorden
Overijssel	Aamsveen	500 meter	
	Achter de Voort, Age- lerbroek & Voltherbroek	500 meter	
	Bergvennen & Brecklen- kampse Veld	500 meter	
	Boetelerveld	500 meter	
	Borkeld	500 meter	
	Buurserzand & Haaks- bergerveen	500 meter	
	De Wieden	500 meter	Onderdeel Noordwest-Overijssel
	Dinkelland	500 meter	
	Engbertsdijksvennen	500 meter	
	Landgoederen Olden- zaal	500 meter	
	Lemselermaten	500 meter	
	Lonnekermeer	500 meter	
	Olde Maten & Veer- slootslanden	500 meter	Onderdeel Noordwest-Overijssel
	Sallandse Heuvelrug	500 meter	
	Springendal & Dal van de Mosbeek	1000 meter	
	Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht	500 meter	Onderdeel Noordwest-Overijssel
	Vecht- en Beneden- Reggegebied	1000 meter	
	Weerribben	500 meter	Onderdeel Noordwest-Overijssel
	Wierdense Veld	500 meter	

	Witte Veen	500 meter	
Gelderland	Bekendelle	500 meter	
	De Bruuk	500 meter	
	Korenburgerveen	500 meter	
	Landgoederen Brummen	500 meter	Onderdeel Veluwe
	Lingegebied & Diefdijk Zuid	500 meter	Onderdeel Groene Hart (incl Laag-Holland) (betreft het Zuid-Hollandse deel)
	Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem	500 meter	
	Rijntakken	500 meter	Onderdeel Noordwest-Overijssel (betreft deelgebied Rijntakken Uiterwaarden IJssel)
	Stelkampsveld	500 meter	
	Veluwe	500 meter	Onderdeel Veluwe
	Willinks Weust	500 meter	
	Wooldse Veen	500 meter	
Utrecht	Binnenveld	500 meter	Onderdeel Veluwe
	Botshol	500 meter	Onderdeel Groene Hart (incl Laag-Holland)
	Kolland & Overlangbroek	500 meter	
	Uiterwaarden Lek	500 meter	Onderdeel Groene Hart (incl Laag-Holland)
	Zouweboezem	500 meter	Onderdeel Groene Hart (incl Laag-Holland)
Noord-Holland	Duinen Den Helder - Callantsoog	500 meter	
	Duinen en Lage Land Texel	500 meter	
	Eilandspolder	500 meter	Onderdeel Groene Hart (incl Laag-Holland)
	Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	1000 meter	Onderdeel Groene Hart (incl Laag-Holland)
	Kennemerland-Zuid	500 meter	
	Naardermeer	500 meter	Onderdeel Groene Hart (incl Laag-Holland)
	Noordhollands Duinreservaat	500 meter	
	Oostelijke Vechtplassen	500 meter	Onderdeel Groene Hart (incl Laag-Holland)
	Polder Westzaan	500 meter	Onderdeel Groene Hart (incl Laag-Holland)
	Schoorlse Duinen	500 meter	
	Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder	500 meter	Onderdeel Groene Hart (incl Laag-Holland)

	Zwanenwater & Pettemerduinen	500 meter	
Zuid-Holland	Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein	500 meter	
	Coepelduynen	500 meter	
	Duinen Goeree & Kwade Hoek	500 meter	
	Meijendel & Berkheide	500 meter	Onderdeel Rotterdamse Haven
	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	1000 meter	Onderdeel Groene Hart (incl Laag-Holland)
	Solleveld & Kapittelduinen	500 meter	Onderdeel Rotterdamse Haven
	Voornes Duin	500 meter	Onderdeel Rotterdamse Haven
	Westduinpark & Wapendal	Geen zonering	Onderdeel Rotterdamse Haven
Zeeland	Canisvliet	500 meter	
	Groote Gat	500 meter	
	Kop van Schouwen	500 meter	
	Manteling van Walcheren	500 meter	
	Vogelkreek	500 meter	
	Yerseke en Kapelse Moer	500 meter	
	Zwin & Kievittepolder	500 meter	
Noord-Brabant	Biesbosch	500 meter	
	Brabantse Wal	500 meter	
	Deurnsche Peel & Mariapeel	1000 meter	Onderdeel Peel en Brainportregio
	Groote Peel	1000 meter	Onderdeel Peel en Brainportregio
	Kampina & Oisterwijkse Vennen	1000 meter	Onderdeel Brainportregio
	Kempenland-West	1000 meter	Onderdeel Brainportregio
	Langstraat	500 meter	
	Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux	1000 meter	Onderdeel Brainportregio
	Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	1000 meter	
	Oeffelter Meent	500 meter	Onderdeel Peel
	Regte Heide & Riels Laag	500 meter	

	Strabrechtse Heide & Beuven	500 meter	Onderdeel Peel en Brainportregio
	Ulvenhoutse Bos	500 meter	
	Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	500 meter	
Limburg	Bemelerberg & Schiepersberg	500 meter	
	Boschhuizerbergen	500 meter	Onderdeel Peel
	Brunsummerheide	500 meter	
	Bunder- en Elslooërbos	500 meter	
	Geleenbeekdal	500 meter	
	Geuldal	500 meter	
	Grensmaas	500 meter	
	Kunderberg	500 meter	
	Leudal	500 meter	Onderdeel Peel
	Maasduinen	1000 meter	
	Meinweg	500 meter	
	Noorbeemden & Hoogbos	500 meter	
	Roerdal	500 meter	
	Sarsven en De Banen	500 meter	Onderdeel Peel
	Savelsbos	500 meter	
	Sint Jansberg	500 meter	
	Sint Pietersberg & Jekerdal	500 meter	
	Swalmdal	500 meter	
	Weerter- en Budelerbergen & Ringselven	1000 meter	Onderdeel Peel en Brainportregio
	Zeldersche Driessen	500 meter	
Defensie	Witterveld	500 meter	Onderdeel Hart van het Noorden

Bijlage 2 – overzicht kwetsbare watergebieden

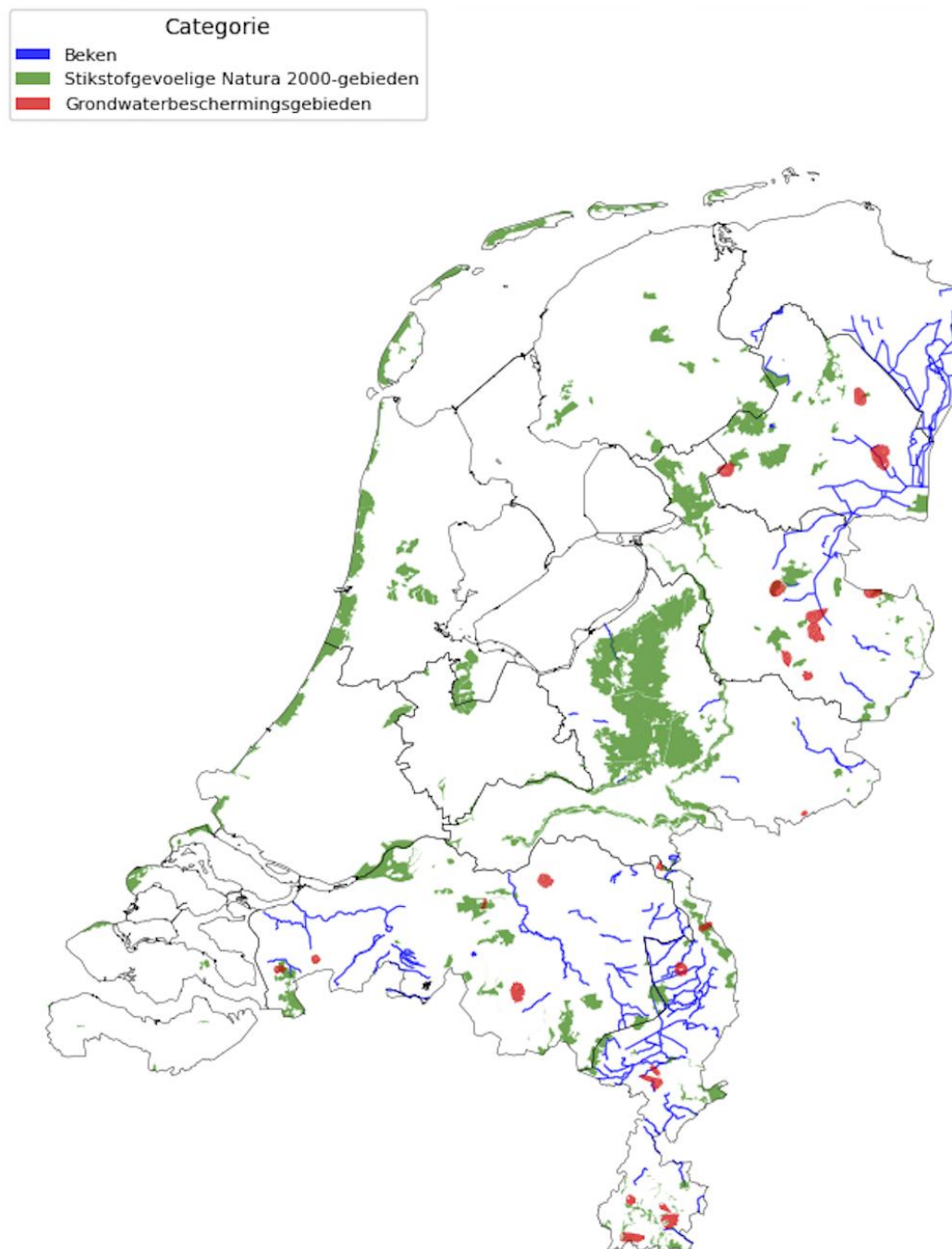
Beekdalen			
17 beken met buffer-zone 250 meter	48 beken: gebiedsspecifieke uitwerking	Grote bijdrage RWZI (8 beken)	Grote bijdrage buiten-land (38 beken)
1. Beekgraaf	1. Wehlsebeek	1. Zandleij	1. Bolksbeek
2. Voordeldonkse Broek-loop	2. Beekse Bergen	2. Bolscherbeek	2. Dooze
3. Sambeeksche Uitwatering	3. Hooiconksche Beek	3. Bornsebeek	3. Randwaterleiding
4. Molengoot	4. Kanalen Hunze / Veenkoloniën	4. Zijdwetering	4. Ratumsebeek-Willinkbeek
5. Peelkanalen	5. Kanalen Westerwolde	5. Gammelkerbeek	5. Schipbeek
6. Galdersche beek	6. Kanalen-DG hellend-gestuwd	6. Markgraven	6. Buurserbeek
7. Merkske	7. Leekstermeer	7. Eyserbeek	7. Zoddebeek
8. Bakelse Aa, Oude Aa en Kawaise Loop	8. Vechtstromen kanalen	8. Geleenbeek	8. Oude IJssel
9. Tochtsloot	9. Achterste Plas		9. Boven Slinge
10. Oploosche Molenbeek	10. Groenlose Slinge		10. Berkel
11. Peelse Loop	11. Beken Groesbeek		11. Ramsbeek
12. Grote Valkse Beek	12. Gender		12. Boven Dommel
13. Kleine Barneveldse Beek	13. Mark en Vliet		13. Nieuwe Leij/Pop.L/Rov.L/Voorste Stroom
14. Selzerbeek	14. Zoom en Bleekloop		14. Boven Mark
15. Tungelroysebeek	15. Chaamse beken		15. Aa of Weerijs
16. Vlootbeek Bovenloop	16. Strijbeekse beek		16. Molenbeek
17. Middelsgraaf	17. Bijloop - Turfvaart		17. Beneden Dinkel
	18. Dieze		18. Boven Dinkel
	19. Halsche Beek en Hooge Raam		19. Overijsselse Vecht
	20. St Jansbeek		20. Puntbeek
	21. Tovensche Beek		21. Radewijkerbeek
	22. Aa, Eeuwselse Loop en Kievitsloop		22. Ruenbergerbeek
	23. Westerwoldse Aa Zuid / Ruiten Aa / Runde		23. Schoonebeekerdiep
	24. Aa vanaf Eeuwselse Loop tot Helmond		24. Geelebeek
	25. Bruchterbeek		25. Midden Dinkel
	26. Elsbeek		26. Eckeltsebeek
	27. Hierdensebeek		27. Gelderns Nierskanaal
	28. Voorsterbeek		28. Geul
	29. Heelsumse Beek		29. Gulp
	30. Oude Bornschebeek		30. Swalm
	31. Glanerbeek		31. Worm
	32. Hagmolenbeek		32. Haelense Beek en Uf-felsebeek
	33. Hammerwetering		33. Itterbeek en Thornerbeek
	34. Aalsbeek		34. Jeker
	35. AEF-bovenloopjes Midden-Limburg		35. Lingsforterbeek

	36. AEF-bovenloopjes Noord-Limburg		36. Niers
	37. Anselderbeek		37. Roer
	38. Groote Molenbeek		38. Vecht-Zwarte Water
	39. Tielebeek		
	40. Vlootbeek Beneden-loop		
	41. Keutelbeek		
	42. Kwistbeek		
	43. Oostrumsche Beek		
	44. Putbeek en Pepinusbeek		
	45. Rode Beek Brunssum		
	46. Roggelsebeek		
	47. Midden- en Beneden Dommel		
	48. Loobeek en Molenbeek		

Grondwaterbeschermingsgebieden (26)	
1. Archemerberg	
2. Beegden	
3. Bergen	
4. Bergen op Zoom	
5. Breehei	
6. Craubeek	
7. De Dommel	
8. Dinxperlo	
9. Gasselte	
10. Grubbeworst	
11. Havelterberg	
12. Heel	
13. Helvoirt	
14. Herikerberg	
15. Hoge Hexel	
16. Holten	
17. Ijzeren Kuilen	
18. Manderveen	
19. Mookerheide	
20. Nuland	
21. Roodborn	
22. Roosendaal	
23. Valtherbos	
24. Vessem	
25. Waterval	
26. Wierden	

Bijlage 3: Kaartbeeld kwetsbare natuur- en watergebieden

Fig. 2 Overzicht van voorlopige selectie kwetsbare gebieden waar inzet wordt geleverd. Hier zijn weergegeven de 120 stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden, 65 beken met een aan te pakken landbouwopgave en de 26 grondwaterbeschermingsgebieden met een nutriëntenopgave voor de landbouw